

JAMĚ

JAMĚ

IVOVÉ

JELIX MITTERER

SLOVÁCKÉ DIVADLO
U HERSKÉ HRADIŠTĚ

FELIX MITTERER V JÁMĚ LVOVÉ

Překlad.....Václav Cejpek

RežieIgor Stránský

Hudba Karel Cón

Výprava Michaela Hořejší j. h.

Dramaturgie.....Václav Cejpek j.h.

InspiceDavid Vacke

Náповěda Zuzana Zvěřinová

Rekvizity.....Anna Viternová

Garderoba Helena Kupová

Vlášenky.....Jitka Juříková

SvětlaIvan Vacke

ZvukMichal Kedroň

Jevištní stavby..... Pavel Kratochvíl

Roman Lacina

Kamil Pail

František Procházka

Petr Žajdlík

Premiéra 8. listopadu 2008

OSOBY A OBSAZENÍ

Arthur Kirsch alias Benedikt Höllrigl Martin Vrtáček
Helena Schwaigerová,
jeho žena, hvězda divadla Pavlína Vašková
Meisel, ředitel divadla Vladimír Doskočil
Polacek, „špinavec“ Tomáš Šulaj
Strassky, „drsňák“ Petr Čagánek
Jakschitz, „mladistvý hrdina“ Jan Horák
Olga Sternbergová Yveta Austová j.h.
Eder, jevištní mistr Pavel Majkus
Goebbels David Vaculík
pravý Benedikt Höllrigl Kamil Pulec
1. úředník gestapa David Vacke

2. úředník gestapa Pavel Kratochvíl
Suflérka Zuzana Zvěřinová
Oblékačka a uklízečka Helena Kupová
Rekvizitářka a uklízečka Anna Viternová
Maskérka Jitka Juříková
Novinářka Božena Šálková
Goebbelsova sekretářka Anna Zouharová
1. statista Petr Žajdlík
2. statista Roman Lacina
1. kulisák František Procházka
2. kulisák Kamil Pail

FELIX MITTERER (*1948)

Narodil se v tyrolském Achenkirchu jako syn ovdovělé zemědělské dělnice Adelheid Marksteinerové. Hned po narození byl adoptován rodinou, která byl spřátelena s jeho matkou. Vystudoval učitelský ústav, deset let pracoval na celním úřadě v Innsbrucku. V r. 1970 začal spolupracovat s rakouskou televizí ORF, od r. 1977 je spisovatelem ve svobodném povolání. Píše divadelní a rozhlasové hry a televizní scénáře, občas působí také jako herec. Od r. 1995 žije i s rodinou v Castlelions v Irsku.

Patří mezi nejhranější a nejznámější současné rakouské autory. Navazuje na linii rakouského lidového divadla, které kriticky líčí místní poměry. „Lidé odlišní, outsideři, zavržení jsou průběžným tématem mé literární tvorby,“ říká sám Mitterer. Témata hledá často v historických událostech, ve skutečných příbězích či v legendami opředených vyprávěních svého rodného Tyrolska. Premiéry jeho her vyvolávaly často skandály, protože Mitterer se nevyhýbá choulostivým a tabuizovaným tématům, o nichž se nemluví. Odhaluje propojení moci, náboženství a sexuality, jak se je domnívá vidět v provinčních malých tyrolských poměrech. Jeden z jeho prvních divadelních textů, lidová hra *Tady není místo pro idioty* (Kein Platz für Idioten, 1977), přináší téma mentálně postižených; ve hře je to „vesnický blázen“ Wastl, který všechny obtěžuje a jehož nenávidí i vlastní matka. Je prohlášen za veřejné pohoršení, je prý příčinou toho, že se ve vesnici nedaří rozvíjet turistický ruch. Porozumění najde jen u jiného outsidera – u bývalého kováře. Jejich spojenectví je nakonec rozbito předsudky a nenávisť vesničanů. Wastl je označen za potenciálního pachatele sexuálního násilí a je zavřen do ústavu.

Hra s názvem *Stigma* (1982) má podtitul *Pašije* a líčí osudy služky Moid v 19. stol., která se nesmí kvůli své nemajetnosti a bezprávnému postavení provdat, a proto se utíká do náboženských vidin. V objetí s ukřižovaným Kristem prožívá

Portrét Felixe Mitterera z r. 1976

*Felix Mitterer v hlavní roli své hry
„Pro idiota tady není místo“*

*Felix Mitterer v hlavní roli své hry
„Pro idiota tady není místo“*

JAK TO BYLO VE SKUTEČNOSTI

V červnu 1936 se u Maxe Reinhardta¹ v Salzburgu objeví v cechovním kroji tyrolský horal jménem Kaspar Brandhofer a přeje si, aby směl přednést připravenou ukázkou, protože se bezpodmínečně chce stát hercem. Reinhardt pobaveně souhlasí a vousatý samostatný sedlák přednese monolog Tella. Reinhardt je tímto přirozeným talentem tak nadšen, že ho doporučí do vídeňského Divadla v Josefstadtu (Theater in der Josefstadt). Tamější ředitel Ernst Lothar právě dramatoval Schnitzlerovu novelu „Slečna Elsa“ a hledá představitele pro postavu voyera Dorsdaye, který chce slečnu Elsu vidět nahou. Brandhofer je po opětovném předvedení svých hereckých schopností pro tuto roli okamžitě angažován. Při zkouškách je hodně smíchu, protože nezkušený venkovan se tak zcela nevyzná v divadelních zvyklostech. Tisk je o tomto novém přírůstku samozřejmě neprodleně informován a Brandhofer se brzy ocitá v centru zájmu. Premiéra se pro Brandhofera stane obrovským úspěchem. Kritici oslavují přirozený talent, v nadšení se předhánějí především zakuklené nacionálněsocialistické listy. Zpráva o tomto senzačním novém objevu pronikne dokonce až k Josefu Goebbelsovi do Berlína.

Jednoho dne navštíví představení herec Heinrich Schnitzler – syn autora Arthura Schnitzlera –, který se značným vzrušením sdělí režiséru Hansi Thimigovi, že tento Brandhofer je prý ve skutečnosti herec Leo Reuß, s nímž v berlínském Městském divadle (Berliner Stadttheater) sdílel šatnu. Také jeden z Brandhoferových kolegů ve „Slečně Else“, Albert Bassermann, ho poznal, ale neprozradil. Konfrontován s tímto obviněním přizná Reuß okamžitě svoji identitu, Lothar je smrtelně uražen (zakuklení nacisté požadují kvůli skandálu přirozeně jeho okamžitě odvolání), přesto Reuße propustí (protože představení jsou tak úspěšná) až v lednu 1937. Reuß pak ještě hraje pod dvojitým jménem Brandhofer-Reuß v Divadle na Vídeňce (Theater an der Wien) a na konci roku 1937 emigruje do Ameriky. Jako Lionel Royce dostane v Hollywoodu několik malých filmových rolí (v první řadě nacisty) a utrpí pak během uměleckého turné pro vojenské jednotky v jižním Pacifiku smrtelný srdeční infarkt. (Ten si Reuß, který měl už dlouho nemocné srdce, přivodil vědomě tím, že v tropickém vedru ve svém hotelovém pokoji chodil tak dlouho sem a tam, až se zhroutil. Předtím uzavřel ve prospěch své nové – americké – rodiny vysokou životní pojistku.)

Leo Reuß, narozen r. 1891 v Dolině (Halič), navštěvoval ve Vídni – mimo jiné s Karlem Farkasem² – hereckou školu, po angažmá v Novém vídeňském divadle (Neue Wiener Bühne) vystupoval v různých divadlech v Berlíně, mimo jiné také ve Státním činoherním divadle (Staatliches Schauspielhaus). Jeho ženou byla slavná herečka Agnes Straubová. Po převzetí moci nacionálními socialisty dostal Žid Reuß výpověď. Vrátil se zpět do Vídně, nedostal tam však žádné angažmá. Agnes Straubová ho poté přivedla opět do Německa a podnikala s ním jako s partnerem a režisérem dlouhá turné. Při začátku turné s inscenací „Heddy Gablerové“ ve Štětíně došlo ke skandálu organizovanému místní organizací SA. Když Reuß vstoupil na jeviště, začal takový rámus, že opona musela dolů. Protože také z prominentních politických kruhů byl na Agnes Straubovou vykonáván nátlak, aby se dala s Reušem rozvést, Leo Reuß s tím souhlasil, vzal s sebou obě děti a beze stopy zmizel. V červenci 1936 se opět vynoří jako Kaspar Brandhofer v Salzburgu...

Tolik autentický příběh. Ve vídeňských hereckých kruzích se odedávna stále znovu vypráví a přizdobuje a stal se mezitím natolik legendou, že mnoho lidí už vůbec nevěří, že tato skutečně neuvěřitelná historka se opravdu přihodila. Mnozí velcí herci už snili o tom, že si na jevišti nebo ve filmu zahrají Kaspara Brandhofera alias Leo Reuße. Dokonce hollywoodští producenti pomýšleli (ještě během války) na zfilmování, ale pak od toho upustili, neboť jak anglicky ztvárnit jazykové rozdíly (spisovná němčina / tyrolština) a jak protiklad vídeňský herec / tyrolský sedlák?

Já sám znám tuhle historku už také od sedmdesátých let a byl jsem jí okamžitě fascinován. Židovský herec, který svými prapůvodními prostředky, prostředky komediantství, ztrapní nacisty a jejich nesmyslný, člověkem pohrdající fanatismus, je samozřejmě předurčen pro divadelní hru. Předurčen především pro komedii – jak hezké a uspokojivé by bylo ukázat jednou vítěze, vítěze nad těmi bestii, nikoliv někoho, kdo prohrál, i když Leo Reuß nakonec samozřejmě prohrál, musel prohrát. Krátce před svou smrtí si poznamenal: „Když jsem šel po premiéře sám domů, ten krátkou chvíli trvající triumf už vybledl. Necítil jsem nic než nekonečnou prázdnotu a hlubokou osamělost. «Kolik rolí by si bylo možno pro něho představit!« psal list Reichspost. A minili Kaspara Brandhofera. Nikdo se neptal po mně, po Leo Reußovi. Tyrolskému Golemovi provolávali slávu, nade mnou však nacisté – aniž to tušili – definitivně zvítězili. Jejich zákony byly silnější než moje lest.“

Jako obvykle uplynulo mnoho let, než jsem k tomu našel odvahu. Neboť tato hra bude poměřována s mnoha jinými – a vynikajícími – hrami, které mají v centru prohnané šibalské hrdiny, na předním místě přirozeně s „Dobrym vojákem Švejkem“ a „Hejtmanem z Kopníku“. Nesmím zapomenout na výborný film „Být či nebýt“ Ernsta Lubitsche, který vyhrotil podobnou situaci v okupovaném Polsku (a pro mne byl zcela jistě inspirací při psaní mé hry).

Přirozeně jsem nechtěl a nemohl napsat dokumentární hru. Spolehl jsem se pouze a jedině na základní příběh: Z „rasových“ důvodů propuštěný herec se vrací do divadla jako „árijec“. Neboť samozřejmě že to byl sen zapuzeného židovského herce Leo Reuße vrátit se jako árijský „přírodní talent z Tyrol“ do Berlína, přímo do jámy plné lvů, a tam nacistickým mocipánům před očima předvést jejich rasové šílenství a desavuuovat je. Neměl k tomu odvahu – kdo by ji měl na jeho místě? – a tak šel do Vídně, kde se mu v té době nemohlo nic moc stát.

Moje hra plní sen Leo Reuße. Daniel jde do jámy lvové.

Felix Mitterer, předmluva ke hře *V jámě lvové*

¹ Max Reinhardt (1873 - 1943), rakouský herec, režisér a divadelní ředitel, který vlastnil síť divadel v Berlíně a ve Vídni. Patří ke klíčovým postavám evropského divadla první poloviny 20. stol. Je spoluzakladatelem slavného Salcburského festivalu. Po nástupu nacistů přenesl své aktivity z Německa do Rakouska, v r. 1938 emigroval do Anglie a později do USA. (Pozn.překl.)

² Karl Farkas (1893 – 1971), proslulý vídeňský kabaretiér, herec, režisér a spisovatel. Ve dvacátých letech 20. stol. působil mj. v Novém vídeňském divadle stejně jako Leo Reuß. (Pozn. překl.)

POZNÁMKY PŘEKLADATELE

Přeložit Mittererovu hru *V jámě lvové* znamená především vyřešit problém tyrolštiny – tedy jak bude Arthur Kirsch mluvit v okamžicích, kdy předstírá, že je tyrolský naturščik Benedikt Höllrigl. Sám Mitterer je k možnosti překladu tyrolštiny (a také tyrolských reálií) do jiného jazyka či do jiných kontextů dost skeptický; zmiňuje se o tom v předmluvě ke hře v souvislosti s nápadem zfilmovat příběh Leo Reusse ještě za války v Hollywoodu. „Anglickou tyrolštinu“ si nedokáže představit... Pro překladatele to není příliš povzbudivé zjištění.

Ovšem české prostředí je na tom přece jen trochu lépe než americké (anglické), alespoň pokud jde o vnímání Tyrolska jako symbolu „pravého němectví“; je to poněkud paradox, neboť Tyroly jsou rakouské... Nicméně Tyroláci jako „echt Němci“ jsou ve střední Evropě – v našem stále ještě stopově rakousko-uherském podvědomí – vnímáni jako mírně komický symbol důkladného, opravdového Němce, a to včetně atributů jako kožené kalhoty, klobouček atd., jež předepisuje Mitterer i svému Höllriglovi. Pro vnímání kontextu hry to je myslím vyhovující – to, čeho chce Kirsch dosáhnout v přestrojení za Höllrigla, totiž aby působil jako symbol čistého němectví, to může fungovat i v mysli českých diváků. Že jako Tyrolák bude vnímán zároveň i jako poněkud komická a ne vždy sympatická figura, není v tomto případě na závadu, spíš naopak. Rozpor mezi Kirschem a jím ztvárněnou postavou Höllrigla se během celé hry vyostřuje (Kirsch ho nakonec nazývá „Golem“).

Pokud jde o překlad tyrolského dialektu, respektive Mittererovy umělé tyrolštiny, je situace složitější. Samozřejmě žádný dialekt nelze převést do jiného jazyka – při každém pokusu a při každém řešení dojde k masovým sémantickým přesunům (to má Mitterer na mysli, když pochybuje o anglické verzi tohoto příběhu). Samozřejmě v absolutní většině případů se nedá použít žádný existující dialekt toho jazyka, do něhož se překládá. Takový

dialekt je totiž spojen se svým kontextem a nemůže nahradit kontext překládaného dialektu (tyrolštinu nelze nahradit ani hanáčtinou, ani chodštinou...).

Zkoumáme-li tyrolštinu, jíž mluví Kirsch-Höllrigl, a její funkci ve hře, pak zjistíme, že tyrolština působí v porovnání s němčinou „barevněji“ – má větší množství samohlásek-dvojhásek (*ea, uo, oa, üa* aj.). Také v užívání některých souhlásek je hodně zvukomalebná. V zásadě je pro běžného německého posluchače srozumitelná – slova jsou většinou podobná, mají stejný základ, jen jsou tvarově pozměněná, takže není příliš obtížné porozumět; místy se vyskytnou ovšem slova či obraty, které nejsou pro Němce běžné a jednoznačně srozumitelné, jejich význam je třeba uhadovat a domýšlet. To je ovšem jeden ze záměrů autora – aby se řeč lišila, byla „exotická“, ale zároveň mohla v základních obrysech běžně komunikovat, aby bylo rozumět tomu, co Kirsch-Höllrigl říká. Tyrolština u Mitterera má jednodušší gramatiku i jednodušší syntax než němčina, častěji používá prosté řazení vět souřadně vedle sebe, častěji se syntax „drolí“ do různých vsuvek, přístavků apod. Je to v lingvistice obecně znak lidového jazyka, dialektu.

Místy jsou výrazy Kirsche-Höllrigla hodně metaforické, což je jednak znak jadrného lidového dialektu, jednak výraz Kirschova okouzlení dialektem – mluví o tom v metajazykové pasáži o slovu „láska“ v dialogu s Helenou.

Pro převedení tyrolštiny do nějakého odpovídajícího českého ekvivalentu jsem vytvořil jakýsi „umělý dialekt“, který se snaží plnit výše uvedené funkce, jež má stylizovaná tyrolština v Mittererově německém originále. Důsledně jsem se snažil, aby tento quasidialekt nebyl místně definovatelný, tedy aby ho nebylo možno jednoznačně spojovat s žádným konkrétním místem v české jazykové oblasti. Je to obtížné, protože jde o malé území a dialekty mají u nás jasné a výrazné místní určení.

ŽIVOTOPIS

(Vlastní životopis Felixe Mitterera. Převzato z knihy *Stücke 2*. Haymon Verlag, Innsbruck – Wien 1992. ISBN 978-3-85218-108-0. Úryvek)

Moje matka Adelheid Marksteinerová se narodila 17. července 1917 v Brandenburku v Tyrolsku jako dcera rolníka. Jako zemědělská dělnice se později ocitla v Achenkirchu a v r. 1940 přivedla na svět první dítě. V r. 1942 se provdala za ovdovělého malorolníka Karla Lamprechta, který přivedl do manželství dvě děti. V r. 1943 a 1944 porodila dvě dcery. Karl Lamprecht zemřel v srpnu 1945 v jugoslávském zajetí.

Adelheid byla velmi krásná a velmi žádoucí. V důsledku toho jsem 6. února 1948 přišel na svět já. Na výběr byli tři otcové. Jeden z nich jím chtěl být bezpodmínečně, a tak mu to Adelheid dopřála. Teď však žila s jistým Johannem Premem, s nímž měla v průběhu doby ještě šest dětí, čtyři se narodily živé; když měla poslední, bylo jí 45 let. Mohl jsem mít sestru-dvojče, ale zemřela při porodu. Kromě porodní báby byla přítomna zemědělská dělnice jménem Juliana Mittererová, nejlepší přítelkyně Adelheid. Bylo dohodnuto, že mě dostane. Nakonec bylo jisté, že to budou dvojčata, a tak pro druhé dítě už bylo také domluveno umístění. Teď však bylo mrtvé, přítelkyně Julie mu do černých kudrn uvázala rudou mašli, zabalila ho do krabice od bot a zastavila se s ním u obchodu s potravinami. Všichni obdivovali to krásné mrtvé dítě v krabici od bot. Potom bylo hrobníkem propašováno do rakve jednoho zemřelého dospělého, protože jako nektěňátku mu nepříslušel křesťanský pohřeb. (Později jsem se často oddával dennímu snění, že moje sestra a já se náhodou setkáme ve vlaku, zamilujeme se do sebe a vezmeme se, pak přijdeme na to, že jsme sourozenci, a přesto spolu budeme žít.)

Julie se narodila r. 1917 ve Schwendau v údolí Zillertal, její rodiče byli domkáři, otec brzy zemřel. Už v devíti letech se dostala jako zemědělská dělnice k jednomu sedlákovi do hor. Jednou – byla náměsíčná – šla za zimní noci sněhem bosá domů, do údolí. Napříště pak za úplňku přitloukali okenní trámy. Jednou do krve seřezala jednoho spolužáka, protože si ji neustále dobíral kvůli jejím zrzavým vlasům. Častokrát musela tvrdohlavá malá Julie natáhnout ruce

a vyučující, sestra z kláštera, ji přes ně bila hůlkou. Jednoho dne si Julie natřela ruce solí, načež ji neforemně opuchly. Uviděl to ředitel, sestra musela pryč. V létě, na horské pastvině, ji chtěli přepadnout hladoví nezaměstnaní, měli spadeno na bochník sýra. Přes zavřené dveře boudy střílela z pistole, jednoho z lupičů trefila do nohy. Když v 18 otěhotněla, stahovala si břicho tak pevně, že si její matka až těsně do porodu ničeho nevšimla. Pak ji však matka donutila, aby si otce dítěte vzala. Dítě zemřelo ve druhém roce života. Muž svou ženu bil, druhé dítě zemřelo, pak mimoděložní těhotenství, operace, už nikdy nebude mít děti. Za nacistů se se svým mužem rozvedla, protože byl „asociál a nemocný na plíce“. R. 1947 se provdala za zemědělského dělníka Michaela Mitterera z Kitzbühlu, narozeného r. 1895, syna tyrolské zemědělské dělnice a italského podomního obchodníka, jako schovanec vyrůstal u sedláků v Kitzbühlu. Byl to fešák, vypadal mnohem mladší, než byl, vypadal jako parádní Tyrolák, za svých mladých let byl považován za nejlepšího zvoníka ve farnosti Kitzbühl, od r. 1904 do své smrti (1976) byl členem dechové kapely, cizinci si ho s oblibou fotografovali v jeho krásném kroji, nenáviděl „nudlaře“ (Italy), ve druhé světové válce musel zřejmě bojovat proti svému otci.

Michael si přál děti, ale Julie už mu žádné dát nemohla. A protože Adelheid prostě už nebyla schopna uživit další krky, byl jsem darován manželskému páru Mittererových, přičemž obě strany z toho něco měly. (Přesto Michael Julii nikdy neodpustil, že nemohla mít vlastní děti, nikdy jí neblahopřál ke Dni matek, což ji bolelo.) Se svými pěstouny jsem se dostal do okolí Kitzbühlu a Kirchbergu, kde jsme v průběhu let táhli od jednoho statku ke druhému. Ten, který chtěl být bezpodmínečně mým otcem, řádně platil alimenty. Když pochopil, že Adelheid o něm už skutečně nechce slyšet, zaobíral se myšlenkou, že skočí do vody, místo toho si však potom přece jen našel jinou přítelkyni. Ta ho vyzvala, aby požádal o krevní zkoušku otcovství, protože ji štvalo, že musel platit alimenty, když přece všichni věděli, jak Adelheid vyváděla. Soud vyšetřoval krev tří možných otců a také mou; žádný ze tří mužů nepřicházel v úvahu. Ten, kdo byl otcem na vlastní přání, zastavil v důsledku toho svoje platby, přesto mi však každé vánoce posílal ovocný chlebiček, neboť byl pekař. Protože soud konal přípravy k provedení ještě dalších krevních zkoušek, rozhodli se mě mí pěstouni adoptovat, aby byla celá ta záležitost jednou pro vždy ukončena. Proto jsem se od teď už nejmenoval Marksteiner, ale Mitterer. Moje adoptivní matka si přesto dál myslel, že pekař byl můj vlastní otec; a to proto, že byla do pekaře taky zamilovaná. Apropos láska: moje jméno Felix pochází z toho, že Julie za války pracovala ve zbrojovce, která byla umístěna v tunelu Achensee, kde poznala jednoho francouzského zajatce jménem Felix, který se do ní zamiloval a ona do něj, ale protože mu ustřelili varlata a ona chtěla bezpodmínečně děti, nic z toho nebylo. (...)

NĚKTERÁ HISTORICKÁ FAKTA A SOUVISLOSTI

Daniel v jámě lvové – jeden z příběhů starozákonního proroka Daniela, který je obsažen v Knize Daniel; tato kniha je součástí Starého zákona a vznikla zřejmě ve 2. stol. př. n. l. Během babylónského vyhnanství Židů odmítl prorok Daniel uposlechnout příkazu Babylóňanů a uctívat jako jediné božstvo tehdejšího krále Daria. Byl odsouzen k smrti a uvržen do jámy, kde byli hladoví lvi. Král Darius toto jeho vězení sám zapečetil. Následujícího jitra však byl Daniel naživu. Jak se praví v Bibli: „...a nenalezli na něm žádné zranění, neboť důvěřoval svému Bohu.“ Král Darius proto nechal usmrtit Danielovy nepřátele a vydal zákon, aby v celé říši bylo ctěno 1. biblické přikázání: *On je živoucí Bůh, který zůstává věčný, a jeho říše nepomíjí a jeho panství trvá bez konce.* Příběh Daniela ve lví jámě je chápán jako metafora beznadějně situace, která se však nenaplní.

Bojkot Židů byl první organizovanou veřejnou akcí proti německým Židům v meziválečném Německu. Uskutečnil se 1. dubna 1933 a byl namířený proti židovským obchodům, bankám, lékařům a advokátům. Židé museli opustit také některá místa ve státním aparátu (zákon na obnovení úřednictva). Tento bojkot byl předehrou k důkladné rasové očištění, která byla propagována už v Hitlerově spisu *Mein Kampf* a která byla právně kodifikována o dva a půl roku později v norimberských zákonech.

Norimberské zákony, nazývané také norimberské rasové zákony, byly přijaty Říšským sněmem 15. září 1935 u příležitosti 7. říšského sjezdu Nacionálně socialistické dělnické strany Německa (NSDAP) v Norimberku. Byly slavnostně vyhlášeny tehdejším prezidentem Říšského sněmu Hermannem Göringem. Jde o dva klíčové právní předpisy: zákon na ochranu německé krve a německé cti a říšský občanský zákoník.

Zákon na ochranu německé krve a německé cti zakazoval manželství mezi Židy a občany nežidovského původu a také mimomanželský pohlavní styk mezi oběma skupinami. Prohřešky proti tomuto zákonu jsou označeny jako „hanobení rasy“ a trestány vězením nebo kázníci. Ustavení o mimomanželském pohlavním styku mezi Židy a nežidy bylo trestné pouze pro muže, na ženy se tento paragraf nevztahoval. V paragrafu 6 bylo nařízení o rasové čistotě rozšířeno také na „Cikány, negry a jejich bastardy“. (V letech 1935 – 1943 bylo kvůli hanobení rasy odsouzeno 2 211 mužů; počet soudních projednávání byl mnohem vyšší. Vyšetřování bylo zahájeno většinou na základě udání.)

V říšském občanském zákoníku pak bylo stanoveno, že „říšským občanem smí být pouze státní příslušník německé krve nebo krve druhově podobné“. Znamenalo to, že žádný Žid nesměl vykonávat veřejný úřad; Židé ztratili také volební právo. Dodatečným nařízením z r. 1941 se Židům odnímal státní příslušnost ve chvíli, kdy se vystěhovali do ciziny. Při nucených deportacích ztratili Židé při překročení hranice státní příslušnost a veškerý jejich majetek i finanční nároky (nárok na penzi, nemocenské pojištění apod.) propadly státu. Jde o bezprecedentní rasovou diskriminaci, která se postupně rozvinula až do masového vyhlazování židovského národa v koncentračních táborech.

Holokaust (termín je odvozen z řeckého slova „holokauston“ = zápalná oběť) je vyvrcholením nacistického běsnění proti Židům. Označuje se tak systematické pronásledování a zavraždění více než 6 milionů Židů. Takový čin nemá v evropské

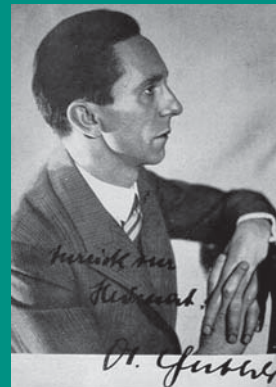

historii obdoby a působí jako zvlášť zavrženíhodný zločin, při němž bylo zabíjení páčáno průmyslovými metodami a bez jakéhokoli soucitu či slitování, zcela odosobněně. Vražda se stala průmyslovým postupem, jehož cílem bylo vyvraždit celé jedno etnikum. „Vedlejšími“ oběťmi holokaustu byly další stigmatizované skupiny: byly zavražděny milióny Slovanů, především Poláků a Rusů, statisíce mentálně a tělesně postižených, 20 tisíc německých komunistů a sociálních demokratů, 5 tisíc homosexuálů 1 200 svědků Jehovových. Kromě Židů však žádná z těchto „menšin“, které se přičily nacistické ideologii, nebyla určena k totálnímu vyhlazení.

Joseph Goebbels (1897 – 1945) byl jeden z nevlivnějších a nejpopulárnějších politiků v době nacionálního socialismu. V letech 1933 – 1945 byl říšským ministrem pro lidovou osvětu a propagandu. Byl blízkým Hitlerovým spolupracovníkem a důvěrníkem. Jeho deníky, které si vedl od r. 1924 a které se podařilo postupně všechny objevit a zveřejnit, jsou důležitým pramenem pro dějiny NSDAP a nacionálněsocialistického režimu.

Jako čtyřleté dítě onemocněl zánětem kostní dřene, v důsledku čehož mu zakrnělo levé lýtko a vznikla u něho tzv. „koňská noha“. Toto tělesné poznamenání – stejně jako svou malou tělesnou výšku (165 cm) – po celý život těžce nesl. Své tělesné nedostatky se pokoušel maskovat či vydávat za následek svého válečného hrdinství za první světové války (již se vůbec neúčastnil).

Byl charismatickým a sugestivním řečníkem, který měl jiný styl projevu než Hitler; Goebbels užíval ironie a sarkasmu, přesvědčoval demagogií, neváhal deformovat fakta a šířit lži. Dovedl dokonale manipulovat dav. Pochopil sílu rozhlasu jako nejrozšířenějšího masového média, enormní péči věnoval filmu (týdeníky, ale i programové umělecké filmy s německou

tematikou). Využíval k propagandě i své děti (měl se svou ženou Magdou 6 dětí) – jako příklad vzorné německé rodiny, přestože měl mimomanželské vztahy s různými ženami, zejména s herečkami. K nejznámějším patří jeho poměr s českou herečkou Lídou Baarovou. Goebbelsova manželka Magda se chtěla s Goebbelsem tehdy rozvést, Hitler však rozvod zakázal.

Na konci války zůstal spolu s Hitlerem v Berlíně – v posledních dnech války se ukryli v bunkru pod budovou Říšského kancléřství. 29. dubna 1945 se zde odehrála svatba Hitlera a Evy Braunové; Goebbels jim byl při tomto obřadu svědkem. Hitler ho ve svém politickém testamentu ustanovil zaslého nástupce ve funkci německého kancléře. Goebbels neměl příležitost toto následnictví realizovat. 1. května 1945 otrávil Magda Goebbelsová pravděpodobně s pomocí lékaře všech šest dětí a poté spáchala se svým manželem sebevraždu kyanovodíkem; podle jiné verze se Goebbels zastřelil. Jejich napůl ohořelé mrtvoly našli v zahradě kancléřství vojáci Rudé armády.

Poslední Goebbelsův projev ze dne 21. dubna 1945: „Obránci Berlína! Na vás jsou namířeny pohledy vašich žen, matek a dětí. Svěřili vám svůj život a svoji budoucnost. Znáte teď svoji úlohu a já vím, že ji vzorně splníte. Hodina vašeho osvědčení je tady. (...) Já zůstávám se svými spolupracovníky samozřejmě v Berlíně. Také moje žena a moje děti jsou zde a zůstanou zde. (*V pozadí hlasitý útok dělostřelectva.*) Všechny prostředky budu aktivovat obranu říšského hlavního města. Moje myšlenky a moje činy platí vašemu blahu a obraně před naším společným nepřítelem. Nápor Mongolů musí být a bude zlomen před branami našeho města. Naš boj se stane jasným signálem pro co nejrozhodnější boj celého národa. Naplnění fanatickou vůlí, nenechat hlavní město Říše padnout do rukou bolševiků, nastoupili jsme solidárně k práci i k boji. Naším cílem je svoboda naší Říše a říše sociální spravedlnosti v nadcházející, šťastné budoucnosti.“

SLOVÁCKÉ DIVADLO UHERSKÉ HRADIŠTĚ

www.slovackedivadlo.cz

1. premiéra sezóny 2008 / 2009

Program připravil	Václav Cejpek
Grafická úprava	Eva Jiřikovská
Fotografie	Jan Karásek
Technická redaktorka	Naděžda Slachová
Zodpovídá	Igor Stránský, ředitel SD
Grafické zpracování a tisk	Joker, s. r. o.

Dekorace a rekvizity byly vyrobeny v dílnách Slováckého divadla, vedoucí výroby Jiří Janík. Kostýmy vyrobila Drahomíra Ulmová. Hliníkové prvky dodala firma Šuránek Hluk, stolařské práce provedla firma Fami Ostrožská Nová Ves, zámečnické práce firma Mozako Kudlovice. Maližské práce Jaroslav Hájek, Zdeněk Foltýnek, Jitka Galušková a Yveta Heinzová.

Použitá literatura a internetové odkazy:

Moser, Dietz Rüdiger (vyd.). *Handbuch der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur seit 1945*. München, 1990.

<http://www.literaturhaus.at/buch/buch/rez/mittererjohanna>
http://www.studienverlag.at/daten/dateien/54_120_1859594_Felix_Mitterer_Lebenslauf.pdf

<http://www.dhm.de/lemo/html/biografien/GoebbelsJoseph/index.html>

<http://de.wikipedia.org>

<http://cs.wikipedia.org>

Německé texty použité v programu (předmluva ke hře *V jámě Ilové*, úryvek z vlastního životopisu Felixe Mitterera a úryvek z Goebbelsova posledního projevu) přeložil Václav Cejpek.

Nositel autorských práv zastupuje DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura, Krátkého 1, Praha 9.

Autorská práva k představení zastupuje Aura – Pont s.r.o., Veselácký ostrov 62, 147 00 Praha 4.

Zřizovatelem divadla je Město Uherské Hradiště.
Za finanční podpory Ministerstva kultury ČR.